

Azerbaycan Folklorunda Ekolojik Eğitim (Nahçıvan Materialları Üzre)

ECOLOGICAL EDUCATION IN THE AZERBAIJAN FOLK-LORE (BASED ON NAKHCHIVAN MATERIALS)

Mehcebin KADİMBEYLİ*

ÖZET: Bu araştırmada amaç Birleşmiş Milletler Örgütünün evrensel ekolojik ortamın iyileştirilmesi ile bağlı faaliyetlerini yansıtan “Çevrenin korunmasının uluslararası stratejisi” adlı belgesine, Azerbaycan cumhurbaşkanı İlham Aliyev’in emri ile Azerbaycanda da onaylanmış “Azerbaycan Cumhuriyetinde ekolojik ortamın iyileştirilmesiyle bağlı 2006-2010 yıllar için komple çalışmalar tasarısı” ve “Halkın ekolojiyi öğrenmesi ve bilgilendirilmesi hakkında” Azerbaycan Cumhurbaşkanınının 27 Ocak 2003 tarihindeki serencamına dayanarak çağdaş eğitim ve öğretim sisteminde çok önemli olan çevresel eğitimin, ülkede ekolojik kültür düşüncesini Azerbaycan folkloru temelinde yeni yetişmekte olan genc kuşaklara kazandırmaktır. Bu amaçla Azerbaycan folklorunun bir dalı olan Nahçıvan folklorunun inançlarına, atasözleri ve masallarına, efsane ve mitolojilerine, halk rivayetlerine, mevsim ve merasim türkülerine vb dayanılmış ve folklorun bu türlerinde çevresel eğitim ve ekolojik kültür konuları araştırılmış ve değerlendirilmiştir.

Anahtar sözcükler: folklor, çevresel eğitim, ekolojik ortam, halk inançları, efsane

ABSTRACT:

This article refers to three United Nations documents that were approved with the order of the Azerbaijani President İlham Aliyev dated January 27, 2003 and called “On the Ecological Education and Enlightenment of the Population”, and the order of Aliyev dated September 28, 2006 and called “Universal Strategy for Protecting the Environment” and “Plans for Complex Measures on the Improvement of the Ecological Condition for the Years of 2006-2010”. These documents describe the activities related to the United Nations objectives about the impro-

* Nahçıvan Devlet Üniversitesi, Pedagoji ve Psikoloji Bölümü Öğretim Görevlisi.
mehcebin_qedimbeyli@mail.ru

vement of the global ecological environment. In this respect, the purpose of this article is to implant an ecological culture conscience on the minds of younger generations based on Azerbaijani folklore, about ecological education that holds a significant place in modern education systems. To this end, Nakhchivan folkloric materials such as folk beliefs, proverbs, legends, ceremonial and seasonal-pastoral songs, etc... were examined in order to form a framework to evaluate ecological education and culture subjects in the Nakhchivan folklore that constitutes a branch of Azerbaijani folklore.

Keywords: folklore, ecological education, ecological environment, folk beliefs, legend

1. GİRİŞ

Eğitim araştırmalarında kabul edilmektedir ki ekoloji, Yunanca *olikos* (ev, yurt, mesken) ve *logos* (bilim, eğitim) kelimelerinin birleşiminden oluşan bir terim olup, anlamı *yurt hakkında bilgi* demektir.

Azerbaycan'da ekolojik eğitim konusunda çeşitli bilim dallarında lisansüstü tezler ve pedagojik araştırma eserleri yazılmıştır (Abdullayeva & Zerbiyev, 1991; Aliyeva, 2002; Esedova, 2002; Hesenli, 2007; Mammadov, 1997; Hesenov & Ağayev, 2011; Sadiqov, Aliyeva, & Abbasov, 2007;). Bu araştırmaların sayısını artırmak da mümkündür.

Halk içinde ekolojik bilincin artırılması ve çevrenin korunması amacıyla Birleşmiş Milletler Örgütünün Genel Assamblesinin 15 Aralık 1972 tarihli kararına dayanarak her yıl 5 Haziran "Uluslararası Çevrenin Korunması" günü kabul edildi. Bu kararın amacı her bir ferдин dikkatini ekolojik sorunların çözülmesine çekmektir.

Azerbaycan'da çevrenin korunması için Milli Faaliyet Tasarısı hazırlanmış ve hazırlanan bu tasarı hayata da geçirilmiştir.

Cumhurbaşkanınının 28 Eylül 2006 tarihli kararı ile onaylanmış "Azerbaycan Cumhuriyetinde ekolojik çevrenin iyileştirilmesi ile ilgili 2006-2010 yılları için Kompleks Öneriler Planı" ekoloji sorunların çözülmesi için önemli bir belgedir.(5, s30-50) Nitekim 2005 yılının sonunda Cumhurbaşkanımız İlham Aliyev çevrenin korunması yönündeki faaliyetine göre uluslararası çevrelerde büyük yankı uyandırmış ve Mihail Jukov Fonunun yüksek mükafatına layık görülmüştür. Bu husus Azerbaycan'da gerçekleştirilen başarılı ekolojik faaliyetlere verilen yüksek değer bir kanıttır. Bu amaçla ülkemiz 20'den fazla uluslararası ekolojik topluluklara girmiştir. Bu onu kanıtlıyor ki çevresel sorun, günümüz koşullarında bağımsız Azerbaycan'ın iç ve dış siyasetinin merkezinde duran önemli bir sorundur. Nükleer savaş tehlikesinin var olduğu zamanımızda ekolojik ortamın korunması zorunluluğu insanlık için büyük önem taşıyor. Ekolojik ortamın korunması sorunu ile tüm dünya devletlerinin ilgilenmesi gerekmektedir.

Şimdiki ortamda ekolojik durumun sağlamaştırılması amacıyla bölgesel işbirliği büyük önem taşıyor. Unutmamalıyız ki çevresel sorunların ve bu sorunların çözümünün devlet politikası düzeyine taşınması, halkımızın sağlığının ve ulusal varlığımızın korunması demektir. Ulu Önder Haydar Aliyev'in şu sözleri bu görüşü bir kez daha teyit etmektedir şöyle ki: "Doğanın ülkemize bahşettiği kaynaklara özel bakım ile yaklaşmak ve böyle eşsiz hazineleri insanlığın geleceği için korumak, üzerimize düşen başlıca görevdir." (Kamiloğlu 2001).

Ekolojik eğitim ile ilgili sorunlarla etnopedagoji bilim dalı da ilgilenmektedir. Yüzyıllarca ekolojinin yasalarını öğrenip onu tecrübeye dönüştüren halk bilgeleri bu tecrübeleri folklorumuzun çeşitli biçimlerinde ekolojik terbiye ile ilgili eğitim konuları oluşturmuşlardır. Halk masalları, destanlar, efsaneler, mitler, atasözleri, inançlar, bayatılar vb halk edebiyatı biçiminde olan Nahçıvan folkloru ekolojik eğitim ile ilgili zengin materyalleri içinde bulunduruyor. Nahçıvan folklorundaki çevresel eğitim konularının, etnopedagoji çerçevesinde ele alınıp değerlendirilmesi çağdaş pedagojik anlayışımız için çok önemli ve güncel bir çalışmadır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmada halk arasında ekolojik bilincin geliştirilmesi ve çevrenin korunması amacıyla Birleşmiş Milletler Örgütünün Baş Asamblesinin 15 Aralık 1972 tarihli kararı (Bu karara göre her yıl 5 Temmuz çevrenin korunması günü olarak kutlanılır.) Birleşmiş Milletler Örgütünün faaliyetini yansıtan "Çevrenin Korunmasının Uluslararası Stratejisi" adlı evrensel belgesi, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in 28 Eylül 2006 tarihli emri ile onaylanmış "Azerbaycan Cumhuriyetinde ekolojik durumun iyileştirilmesi ile ilgili 2006-2010 yılları için Komple Çalışmalar Tasarısı" ve "Halkın ekolojiyi öğrenmesi ve bilgilendirilmesi hakkında" Azerbaycan Cumhuriyeti yasalarının uygulanması ile ilgili Azerbaycan Cumhurbaşkanınının 27 Ocak 2003 tarihli fermanı göz önünde bulundurulmuş ve ekoloji ortamın korunmasının gerekliliği amacıyla araştırma yapılmıştır.

2.2. Araştırmada halkın çevresel eğitimi ve ekoloji kültürüyle ilgili Nahçıvan folklorunun çeşitli türlerine dayanılmış, elmi ve pedagoji değerlendirmede tarihi-mukayeseli, pedagoji ve sistemli inceleme yöntemlerinden faydalanılmıştır.

3. BULGULAR

Araştırmada çevrenin korunmasının gerekliliği ve ekolojik eğitimin tüm insanlara kazandırılması amacıyla yaptığımız incelemelerden alınan bulgular şunlardır:

3.1. Nükleer savaş tehlikesinin arttığı günümüzde Birleşmiş Milletler Örgütünün faaliyetini yansıtan "Çevrenin Korunmasının Uluslararası Stratejisi" adlı kararın hayata geçirilmesi devletlerin ve tüm insanların görevidir.

3.2. Azerbaycanın Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in 28 Eylül 2006 tarihli emri ile onaylanmış "Azerbaycan Cumhuriyetinde ekolojik durumun iyileştirilmesi ile

bağlı 2006-2010 yılları için komple çalışmalar tasarısı” adlı kararı günlük hayata geçirmek her bir Azerbaycan vatandaşlarının görevidir.

3.3. “Halkın ekolojiyi öğrenmesi ve bilgilendirilmesi hakkında” Azerbaycan Cumhurbaşkanınının 27 Ocak 2003 tarihli fermanına dayanılarak lise ve üniversite-lerde çevrenin korunmasının gerekliliği konusu derslerde işlenmelidir.

3.4. Azerbaycan folklorunun bir dalı olan Nahçıvan folkloru ekolojik eğitim için önemli kaynaktır. Halk inançlarında, atasözleri ve masallarda, efsanelerde ve mitoloji öykülerde, mevsim ve merasim türkülerinde çevrenin, ağaçların, bitkilerin, hayvanlar ve kuşlar dünyasının korunması ile ilgili ekolojik eğitim konuları vardır. Bu ekolojik eğitim genç kuşaklara kazandırılmalıdır.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Nahçıvan folklorunun çeşitli dallarında hava, su, toprak, güneş, ay, dağ, bitkiler, ağaçlar, hayvanlar ve kuşlar dünyası ile ilgili çevresel eğitim konusunda zengin materyal vardır. Çevresel eğitim ile ilgili etnopedagoji metinlerinde doğaya bağlılık, doğa sevgisi ve doğayı koruma düşüncesi özel önem taşır. Bu metinlerde doğa, insanla birlikte bir bütün olarak ele alınır. Nahçıvan halk inançları hem gerçekçi, hem mitolojik bir nitelik içerir. Bu inançlarda güneş, ay, dağ, dere, kaya, toprak, su, hayvanlar, ağaçlar ve bitkilerle ilgili gerçekçi ve mitolojik konuların ortaya koyduğu ekolojik eğitim düşüncesi ulusal bir mahiyet taşır ve halkımızın milli bakış açısını ve onun ulusal düşüncelerini yansıtır. Örneğin, Nahçıvan folklorunda su ile ilgili bu tür halk inançlarına rastlanmaktadır:

“Suya selam vermezsen sana beddua eder” (Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan folkloru, 2011, cilt 2, s. 27).

“Sabahleyin ve akşam, suyun başına giderken, selam vermek gerekir. Suda “Karı Nine” isimli birisi yaşıyor. Eğer ona selam vermezsen, kızar ve sana zarar verir.” (Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan folkloru, 2011, cilt 2, s. 16).

“Nevruz günü kim geceleyin arkin başına gidip, ondan bir dilekte bulunursa, dilekleri gerçekleşir.” (Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan folkloru, 2011, cilt 2, s.30).

Görüldüğü gibi, halk bu inançlarında insanın ve doğanın yaşam tarzı için gerekli olan ve ekolojik ortama hayat veren suyu kutsallaştırmış ve suya sabah akşam selam vermenin (aslında, korumanın) zorunluluğunu çevresel eğitim düşüncesi olarak ön plana çıkarmışlardır.

Benzer bir düşünceyi Nahçıvan’ın Şahbuz bölgesindeki Yazıdüzlüğü ile ilgili bir halk inancında da görüyoruz:

“Yazıdüzlüğü’nde ekinler susuzluktan kavruluyormuş. Halk Tanrı’ya şöyle yalvarmış: “Ey Allah, yağmur yağdır, sana çeşme başında kurban sunacağız.” Yağmur yağmış ve halk, Yazıdüzlüğü’ndeki çeşmenin başında bir boğa kurban etmiş. O

zamandan sonra o çeşmenin adı “Nezir Çeşmesi” olarak kalmış.” (Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan folkloru, 2011, cilt 2, s.17).

Bu halk inancında, hem ekolojik ortamın su (yağmur) ögesinin hem de çeşmenin kutsallığı, temel ekolojik eğitim olarak verilmiştir.

Çevresel eğitim ile ilgili halk inançlarında, doğaya güzellik veren ağaçlar, bitkiler, çiçekler, hayvanlar ve kuşlar dünyasını koruma isteği sıkça dile getirilmiştir. İnsana manevi zevk veren doğayı ve ekolojik ortamı seven “... halkımız bir çok yasaklar koyarak doğanın korunmasını zorunlu görmüş, bir çok ağaçların (zeytin, incir, dağdağan, çınar vb) kesilmesini, kırlangıçta, güvercine taş atılmasını vb yasaklamıştır; bu yasaklar, ekolojik eğitimin vazgeçilmez temel ilkesi olmuştur. (Hesenov, & Ağayev, 2011, s.383)

Doğal çevrede kuşlar dünyasının korunması da özel önem arz eden bir ekolojik eğitim sorunudur. Bu gerekli ekolojik eğitimin yeni kuşaklara kazandırılması için, halk bilgeleri kuşlarla ilgili ibretlik sözler söylemiştir. Bu eğitimsel düşünce halk inançlarında şöyle yansıtılmıştır:

“Gökyüzünde turnalar sıra sıra göç ederken, kimse taş atmaz çünkü sıraları bozulur”, “Leyleğe taş atılmaz, yoksa küsüp gider ve yaz mevsimi gecikir.” (Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan Folkloru 1994, s. 55).

“Leyleğin yuvası dağıtılmaz”, “Kırlangıcın yuva kurduğu evde mutluluk olur.” (Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan folkloru. 2010, cilt 1, s.34).

Bu halk inançlarına göre kırlangıcın evin duvarında yuva kurması, mutluluk getirmesine karşın, leyleğin yuvasının insanlar tarafından dağıtılması ise mutsuzluk getiriyor. Bu inançla ekolojik eğitime önem verilmekte ve ekolojik çevreye güzellik veren turnayı, kırlangıcı, leylegi ve kuşlar dünyasını korumak amaçlanmakta ve halka ekolojik eğitim böyle verilmektedir.

Birçok halk efsanelerinde ekolojik çevreyi ve kuşları yok edenler, halk tarafından nefret ve lânetle karşılanır. Örneğin Nahçıvan halk efsanelerinin birinde, baharın müjdecisi olan kırlangıcın öldürülmesi böyle yansıtılmıştır:

“Kırlangıcı öldürmek suçtur, her kim kırlangıcı öldürürse, başına bir iş gelir. Kırlangıç şöyle der:

Kırlangıcım, kırlangıç,
Kanatlarım ayrıç ayrıç,
Beni vuran bey oğlu,
Kan kussun avuç avuç .

(Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan folkloru. 2011, cilt 2, s. 32).

Bu halk efsanesine göre, ekolojik çevrenin yasalarını bozanlar, doğa kültürüne düşmanca bir tutum gösterip ona zarar verenler, doğrudan doğruya kırlangıcın kendisi tarafından lânetlenir ve bu lânetlenme rivayetinde ekolojik eğitimin bir ceza

yöntemi olarak sunulur. Sonuçta halk efsanesinde bir yandan ekolojik çevrenin korunması gerekliliği vurgulanmakta, öte yandan da ekolojik çevreyi bozanlara, onu yok edenlere cezalandırma (beddua) yöntemi uygulanmaktadır.

Ekolojik çevrede saksağan (kecele) kuşu insanlara hayırlı haberler getiren müjde kuşu gibi algılanır. Nitekim, bu mitoloji inançta böyle yansıtılmıştır:

“Kecele (saksağan) avluda öterse hayırlı haberler getirir. Yolculuğa çıkmış yakın birisi evine döner veya mektubu gelir. Bu bakımdan avluda bir ağaca konan keceleye şöyle derler:

Kecele, kecele, can kecele,
Gözleri mercan kecele.
Bana hayırlı haber getir,
Sana vereyim den (yem) kecele.

Doğaya özel bir güzellik veren kuşların korunması ve onların artırılması düşüncesi, çevre eğitiminin özünde olan temel bir istektir. Bu sorun Nahçıvan efsane ve rivayetlerinde de yer almaktadır. Doğanın en güzel ve insana zevk veren kuşlarından olan kınalı keklik hakkında böyle bir halk efsanesi oluşmuştur şöyle ki:

“Eski zamanlarda çok güzel, akıllı ve namuslu bir kız varmış. Bu kız amcasının oğlu ile nişanlanmış. Düğün günü gelmiş. Kızın eline ve ayağına kına yapılmış. Herkes dışarıda bahçede düğün işleri ile meşgul iken kız, sadece yengesi ile evde oturmuş. Bu arada uzun zamandan beri kızı takip eden başka bir erkek kendi arkadaşları ile içeri dalmış ve yengenin ellerini, ayaklarını bağlayarak ağzını kapatmış ve yere yatırmış. Kızı da alıp dağlara kaçırmış. Kızın çok direnmesine, bağırmasına ve yalvarmasına rağmen, kızı kimse duymamış. Tüm çareleri tükenen ve çok üzülen kız, yüzünü gökyüzüne çevirip şöyle demiş:

Tanrı, beni kuş eyle,
Kanadı gümüş eyle,
Yabanda rezil etme,
Dağda günümü hoş eyle,
Taşlara arkadaş eyle.

Kız bunları söyler söylemez keklik olmuş ve uçarak bir çayıra konmuş.” (Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan folkloru, 2011, cilt 2, s.32).

Görüldüğü gibi, bu halk efsanesinde doğal çevrenin bir simgesi olarak verilen kınalı keklik, insan kültürü ile birleştirilmiş ve özdeşleştirilmiştir. Böylece, önce insan olan nişanlı kız daha sonra kınalı kekliğe dönüşmüştür. Bu onu kanıtıyor ki, bilge halk eğitimleri, doğal çevrede kuşların da korunması gerektiği düşüncesini gençlere aşılacak için efsanevi de olsa böyle bir ekolojik eğitim tavsiyesi vermek istemiştir şöyle ki: “Doğaya güzellik veren kınalı kekliğin kökeni güzel bir kızdır. O kendi namusunu korumak için Allah’a yalvarmış ve kınalı keklik olmuştur. Onu korumak gerekir.”

Ağaç kültü ile bağlı halk inançlarında da ekolojik çevrenin korunması eğitimi vardır. Bu husus, şu örneklerde yer almaktadır:

“Meyve veren ağacı kesmek günahdır. Ağacı kesince ağacın ruhu insana zarar verir.” (Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan Folkloru, 1994, s. 50).

“Meyve vermeyen ağaca kırmızı bağlarlar.” (Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan folkloru, 2011, cilt 2, s.27).

“Çınarı ve incir ağacını kesip yakmak günahdır.” (Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan Folkloru 1994, s. 56).

“Bağı kötü nazarlardan korumak için ya at, ya da köpek kafasını bir kazığa geçirip bağa koyarlar.” (Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan Folkloru, 1994, s. 53).

“Dağdağanı kesmek veya kırmak günahdır, insanı lânetler ve insan zarar görür” (Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan folkloru, 2011, cilt 2, s.18).

“Pirincin suyu meyveli ağacın dibine dökülür.” (Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan folkloru, 2011, cilt 2, s.25).

“Erik ağacı kırılırsa, kış sert geçer.” (Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan folkloru, 2011, cilt 2, s.26).

Bu halk inançlarında ağaç kültü ile bağlı bazen ekolojik eğitim ve manevi eğitim birleşir:

“Gelinin şalını meyveli ağacın başına takarlar ki gelin oğullu kızlı olsun.” (Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan folkloru, 2010, cilt 1, s.33).

İlginçdir ki bu halk inancında, oğlan evinin eve gelen gelinden oğul ve kız isteği, manevî eğitim ile çevresel eğitimin birleşimi bağlamında verilmiştir. İlginç olan ise, bu halk inancında çevresel terbiye, meyveli ağaç örneği kullanılarak verilmiştir. Meyveli ağaca duyulan güven, meyve veren ağacın kutsal olarak görülmesi ve onun, ekolojik ortamın bir parçası olarak korunması gereği, bu halk inancında vurgulanmıştır. Halkın bilge eğitimcileri, eve gelen gelinin şalının kuru ağacın başına değil, meyveli ağacın başına takılmasını tavsiye etmişlerdir. Böylelikle, meyveli ağaç, meyve verdiği gibi, eve gelen gelin de doğurgan olup, meyveli ağaç gibi meyve versin—yani, çoluk çocuk sahibi olup nesil artırsın.

Halk pedagojisinde doğa kültü ile ilgili çevresel ortamı, bitkiler ve ağaçlar dünyasını ve yeşilliği korumanın gerekliliği düşüncesini aşılacak için, halk inançlarında efsanevi konular da yer almaktadır. Bu konularda ağaç kültü insanileştirilmiş ve kutsallaştırılmıştır. “Yalnız Ağaç” adlı halk inancında şöyle bir efsane yer almaktadır:

“Eski zamanlarda Ordubad’ın Nüsüs köyünde güzelliği ile ünlü bilinen serv boylu bir kız varmış. Kızın simsiyah uzun saçları, kumral gözleri çok delikanlının

canını yakmış. Ancak kızın kalbine uyan bir delikanlı olmadığından hiç kimseye yüz vermiyormuş. Bir gün zengin bir bey, kızın güzelliğini görünce ona elçi gönderir. Kız bu beye de yüz vermez. Bunun üzerine öfkelenen bey yemin eder ki o kızı ya zorla alacak ya da ona öyle bir çile verecek ki ölünceye kadar unutmayacak. Bey adamlarını toplayıp köye gelir. Bu haberi duyan kız, korkup dağlara kaçar. Bey de adamlarıyla kızın peşinden dağlara gider. Kızı yakalayamayacağını gören bey, ok atıp onu ağır yaralar. Çok kan kaybeden kız Nüsnüs'ün üstündeki dağda bir an durur ve yaprak gibi sararan yüzünü sonsuz göklere çevirip Allah'tan yardım ister. O anda zavallı kız, zalim ve öfkeli beyle onun adamlarının gözleri önünde bir yalnız ağaca dönüşür." (Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan folkloru, 2010, cilt 1, s.75).

Denilebilir ki bu Azerbaycan halk efsanesi, eski Yunan mitolojisindeki Apollo-Defne öyküsünü çağrıştırmaktadır. Efsanenin içeriğinde, ekolojik çevre ağaç kültürü ile ilişkilendirilmiş ve ağacın kutsallığı ile onun korunmasının gerekliliği açıkça belirtilmiştir. Bu ekolojik düşünce efsanenin sonunda şöyle anlatılmaktadır: "Daha sonra halk uzun süre "Yalnız Ağaç'a" secde etmiş, altında ateş yakıp kurban kesmiş. Kendi mahzun görkemiyle insanı hayrette bırakan "Yalnız ağaç" ne kurur ne solar ne de büyür. Hep yeşil kalır. Onun yaprağını koparmak, dallarını kesmek veya kırmak yasaktır çünkü her kırılan veya kesilen yerden kan akar."

İlginçtir ki efsanede önce güzel bir kız ve sonra yeşil bir ağaç olarak tarif edilen ve birbirleriyle özdeş verilen bu insan ve doğa kültürleri, estetik eğitim ile de ilişkilendirilmiştir. Şöyle ki serv boylu ve kumral gözlü bu kızın güzelliği herkesi şaşırıyor. Bu estetik tasvirle halk pedagojisi temsilcileri böyle bir sembolik, ekolojik ve estetik eğitim teorisi sunmuşlar: İnsan güzel olduğu gibi, ona estetik zevk ve lezzet veren bitkiler ve ağaçlar dünyası da güzeldir. Bu güzelliği korumak her bir insanın kutsal görevidir.

Etnopedagojide önemli yer tutan ekolojik eğitimde, doğa kültürü ile insan kültürü sık sık birbiriyle özdeş alınır. Bu ilke Nahçıvan inançlarında da kendini gösterir. Aşağıda özetlenen inançta bu husus açıkça ifade edilmektedir:

"Ağaçlar kendi sahipleri için yas tutar. Bir kişi öldükten sonra onun avlusunda bulunan ağaç veya ağaçlar kurumaya başlar, meyve vermez. O zaman derler ki, "ağaç yas tutuyor, onu yastan çıkarmak gerekir." Bu durumdaki ağaçlara kına yakarlar veya kırmızı şerit bağlarlar. Meyve vermeyen ağacın dibine şekerli çay ve tatlı su döküp şöyle derler: "Ben ortaya çıktım, sen de çık."

"Soğuk münasebetten ağaçların küsmesi de olur. O zaman tatlı sözlerle onların gönlünü almak gerekir." (Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan folkloru, 2010, cilt 1, s.36).

Bu inançlarda da açıkça görüldüğü gibi, doğayla içiçe olan insan, onu kendisinin bir parçası, bir yakını, adeta bir kan akrabası olarak algılamaktadır. Öyle ki, ağaçlar da sahibi için yas tutuyor, kuruyor veya meyve vermiyor. İnsan ise, ağacı

yastan çıkarıyor, ona sevgisini gösteriyor, dibine tatlı su döküyor, dalına kırmızı şeritler bağlıyor. Böylece etnopedagojide doğa kültü ile insan kültü bir bütün olarak ele alınıyor ve bu da insanın doğaya bağlılığı veya sevgisi olarak yorumlanıyor.

Nahçıvan halk deyimlerinin diğer biçimlerinde de doğa kültü ile, bitkiler ve ağaçlarla ilgili ekolojik öyküler pek çoktur. “Gölgen Eksik Olmasın” (yok olmasın) adlı halk öyküsünde böyle bir konu yansıtılıyor:

“Uzak yolculuğa çıkan bir yolcu, günlerce yaya yol gitmekten yorulup bitkin düşer. Dinlenmek için bir yer arar ve sonuçta dibinde serin su bulunan, dallı budaklı bir çınar ağacının gölgesine sığınır. Çınarın gölgesinde insanlarla beraber sürü sürü koyunların ve pek çok devenin de dinlenmekte olduğunu görür. Yolcu da soyunup bu serin pınar suyunda yıkanır, ekmeğini yer, oradaki insanlarla muhabbet eder. Bakar ki bu çınarın altı herkesin dinlendiği yerdir ve herkes ona sığınıyor, herkesin ümit yeridir. Yolcu dinlendikten sonra kalkıp giderken yüzünü çınara çevirir ve şöyle der: “Ey uluların ulusu, insanların ve hayvanların sığınağı çınar! Sana yüce desem, yücesin, yaşlı desem yaşlısın. Desem dibin serin sulu ve gölgeli olsun, o da var. Bilmiyorum sana nasıl dua edeyim, seni nasıl öveyim. Tek şunu söyleyeyim, dalların senin gibi yüce ve yaşlı olsun, onların da gölgesi hiçbir zaman yok olmasın.” (Bağırov, Bağırova, & Mammadov, 2005, s.71).

Halk bilgeleri bu öykü ile ekolojik ortamda insanların ağaçlara her zaman ihtiyacı olduğu düşüncesini vurgulamış, insanın sağlığı ve rahatı için ağaçların doğada çok değerli ve yararlı olduğunu belirtmişler.

Doğada ağaçları ve bitkileri kutsallaştırmak ve onları yok edenlere karşı mücadele etmek düşüncesi Nahçıvan inançlarında ekolojik eğitim ögesi olarak öne çıkmaktadır.

“Bir delikanlı Buğuker bölgesine gider ve oradaki ağaçlardan birini keser. Ağacın kesilen yerinden kan damladığını görür. Korkudan delikanlının dili tutulur. Delikanlıyı bir falcıya götürürler. Falcı da şu ifadede bulunmuştur: “Delikanlı günah işlemiştir. Buğuker bölgesine götürüp, orada kurban kesin.” Buğuker bölgesine kurbanlar adanır ve delikanlının dili açılır.” (Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan folkloru, 2011, cilt 2, s.17).

Halk söylemlerinde insanın doğayı korumasının gerekliliği düşüncesi verildiği gibi, bazı bitkilerin de insanı koruduğu düşüncesi, ekolojik eğitimin öğelerinden biri olarak görülmektedir. Üzerlik ve dağdağan bitkilerinin insanı kötü nazarlardan koruduğuna ilişkin inanç buna bir örnektir:

“Bebeğin üstüne dağdağan koyarlar ki onu kötü nazardan korusun.” (Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan Folkloru, 1994, s. 55).

Kötü nazardan korunmak için üzerlik bitkisini yakarak dumanını koklayıp böyle derler:

“Üzerliyim, havasın,
Her bir derde devasın.
İşim zora girdiğinde
Kötü nazardan savasın.

(Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan folkloru, 2011, cilt 2, s.60).

Doğal çevrenin korunmasına ilişkin düşünceler, hayvanlar hakkındaki halk inançlarında da yer almaktadır. Aşağıdaki atasözleri ve halk deyimleri bu bakımdan iyi örneklerdir:

“Ceylanı öldüren hayır görmez.” (Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan folkloru, 2011, cilt 2, s.30).

“Güvercini öldüren hayır görmez.” (Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan Folkloru, 1994, s. 56).

“Kurt, hangi köyün arazisinde yavrularsa o köyün hayvanlarını yemez.” (Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan folkloru, 2011, cilt 2, s.31).

“Sabah sabah bir insanın yoluna tavşan çıkarsa, işlerinde başarılı olur” (Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan folkloru, 2011, cilt 2, s.26).

“Son çarşamba da sağılan malın boynuzuna kırmızı bağlarlar.” (Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan folkloru, 2011, cilt 2, s.25).

Nahçıvan folklorunda ekolojik eğitimle ilgili olan mitoloji öykülerde hayvanlar dünyasının korunması gerekliliği düşüncesinin yer alması çok önemlidir. “Avcı Pirim” öyküsünün özeti şöyledir:

“Avcı Pirim bir gün ava gider. Bir av vurur ve avın başını kesmek amacıyla ava yaklaşır. Av ise yaralıdır ve ölmemiştir. Avcı Pirim ava yaklaşıncı kolu kurur, av ise şöyle der: “Ey avcı, benim yavrum var. Neden beni vurdun?” Avcı Pirim ne kadar çaba gösterir, ama kolunu hareket ettiremez. Allah’a yüz tutub şöyle der: “Alemlerin Tanrısı, beni affet, günah işledim.” Bunun üzerine av şunları söyler: “Bu sefer seni bağışladım. Bir daha böyle suç işleme.” Avcı Pirim’in kolu hemen iyileşir. O zamandan beri hiç kimse yavrulu bir hayvanı vurmamaktadır.” (Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan Folkloru, 1994, s. 44).

Bu öykü ile halk bilgeleri genç kuşaklara öylesine bir ekolojik terbiye aşlamışlardır ki doğal çevreyi tahrip edenler, doğaya ve hayvanlar dünyasına zarar verenler en ağır cezaya layıktırlar.

Doğal çevrenin sürdürülmesi ile çok yakın bağı olan hayvanların insanlar tarafından yok edilmesi veya çalınması ve bu yolla insanların kendi yaşamlarını sürdürmesi, doğal çevrenin yasalarına ve ekolojik eğitime aykırıdır. Bununla ilgili bir Nahçıvan öyküsünde şöyle anlatılır:

“Bir erkek akşam köye gelirmiş. Dere kıyısında bir oğlak görür. Akşam vakti bu oğlağın kendi karşısına çıkmasını kısmet olarak bilir ve oğlağı atın terkisine alır. Biraz gittikten sonra bir de bakar ki oğlağın bacakları uzayıp gitmektedir.

Hemen oğlağı yere atar. Oğlak dile gelip adama “Annen namaza durmuş” der ve sıçrayıp derenin karşı yakasına atlar.” (Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan folkloru, 2011, cilt 2, s.8).

Görüldüğü gibi, bu öyküde anlatılan adam helallik eğitimi almamış. Dolayısıyla, dere kenarında gördüğü bir oğlağa tamah etmiş ve başkasına ait bir malı çalıp götürmek istemiştir. Fakat, helallik eğitimi görmeyen bu açgözlü adam korku ile cezalandırılmıştır.

Azerbaycan folkloru üzerine yapılan bilimsel çalışmalardan anlaşılmaktadır ki yılan bir ongundur (totemdir). Eski insanlar doğa güçlerine üstün gelemediklerinde, bu güçlerin belli bir kısmını kendi iradeleri altına almak için bazan onları kutsallaştırmış ve totemleştirmişlerdir. Halkın totemleştirme girişimleri hem bitkileri hem de hayvanlar alemini kapsıyor. Halk efsane ve öykülerinde bu tür totemlerden biri de yılanıdır. Eski insanlar yılanın zehiri ve bu zehirin insanı öldüren tıbbi belirtisi hakkında hiçbir bilimsel bilgiye sahip olmadıkları için, kabile bireylerinin yılan sokması sonucu ölmelerine doğa üstü bir belirti gibi inanmış ve bu nedenle, yılanı Tanrısal bir güç gibi bilerek ondan korktukları için onu kutsal sayıp, totemleştirmişlerdir. Ancak tıp biliminin geliştiği sonraki dönemlerde yılan zehirinin tıbbi yararları ve tedavi edici özelliği anlaşılmca, yılan türünü koruma düşüncesi, ekolojik eğitimin bir ögesine dönüşmüş, halk efsane ve öykülerinde yılanla ilgili eğitici konular yer almaktadır.

Yılanı insanın düşmanı gibi algılamak ve onu öldürmek, doğal çevreye aykırı düşünülmüş ve bu düşünce Yılan Efsanesi’nde yansıtılmıştır. Efsane şöyledir:

“Bir gencin sevgilisini yılan sokar. Genç, tüm yılanları öldürmeğe yemin eder. Demir bir kıyafet giyer, eline demir bir sopa alır, çöllere düşer ve önüne çıkan her yılanı öldürür. Bu, yılanları çok korkutur, yılanlar kendi padişahlarına şikayet ederler. Yılanların padişahı, o genci bulup getirmeleri için emir verir. Yılanlar da gençle beraber padişahın huzuruna gelirler. Yılanlar padişahı gence niçin böyle yaptığını sorar. Genç de yemin ettiğini söyler ve elindeki demir sopa ile yılanlar padişahını öldürmek ister. Padişah şöyle der: “Dur, şunu bil ki sen yılanların hepsini öldüremezsin” Padişah sonra bir büyük yılan çağırır ve gence saldırır. Yılan genci öldürmek üzere iken Yılanlar Padişahı yılanı durmasını emreder. Genç pişman olur ve yemininin imkansız olduğunu anlar.” (Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan folkloru, 2011, cilt 2, s.45).

Ekoloji ortamda yılanların korunması düşüncesini yansıtan bu efsanede yılanlara düşman olan ve onları öldürüp, yok etmek isteyen insan kendi öcünün karşılığında yılanlar padişahının merhametini görür. Yılanlar padişahı genci ölümden kurtarır. Bu merhamet sonucunda insan kendi hatasını anlar ve yaptığı kötülükten pişman olur. Böylece, doğal çevreye zarar vermek isteyen insanı yılan eğitir ve ekolojik eğitim yılanlar padişahının aracılığı ile anlatılmış olur.

Doğal çevrede yılanların zehirli olması ile yanı sıra onların zehirinin tıpta tedavi edici ve şifa verici öneme sahip olması ve bu yüzren doğada yılanların ko-

runması gerekliliği düşüncesi “Yılan Şifası” adlı mifoloji öyküde yer almaktadır. Öykü şöyle:

“Bir padişahın oğlu hasta düşer. Ne kadar hekim-lokman- gelir, hiçbiri tedavi edemez. Oğlanın hastalığına bir çare bulamazlar. Lokmanlardan biri “bu derde hiç çare yoktur, delikanlı çok çekmez ölür” der. Bunu duyan delikanlı, başını alıp gider diyar diyar gezer. Bir çobana rastlar ve ondan süt ister. Çoban bir çanak süt sağıp delikanlıya ikram eder. Delikanlı sütü bir kayanın üzerine koyar. Bu sırada kayanın altından bir yılan çıkar. Delikanlı dalgın halde iken, yılan sütü zehirler ve tekrar kayanın altına girer. Delikanlı sütü içer ve yoluna devam eder. Bu sefer yolda aynı hekime - lokmana -rastlar. Lokman sorar:

- “Oğlum, nereye gidiyorsun?”

Delikanlı yanıt verir:

- “Derdime çare yok. Başımı alıp gidiyorum.”

Lokman şöyle der:

- “Sen iyileştin, evine dön.”

Delikanlı inanmaz. Hekim devam eder:

- “Bir yılan seni iyileştirdi.”

Delikanlı “Bu nasıl olur? Ben hiç yılan görmedim.” der.

Hekim şöyle der:

- “Sen yılanı görmemişsindir. Çobandan aldığın sütü yılan gizlice zehirledi ve sen de onu bilmeden içtin. Yılanın zehiri sana şifa verdi.”

Delikanlı, hekimin doğru söylediğini anlar ve sevinç içinde evine döner.” (Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan Folkloru, 1994, s. 37).

Bu mitoloji öyküde de halk bilgeleri ekoloji ortamda hayvanlar dünyasının korunmasının gerekliliğini anlatmıştır.

Türk halklarının folklorunda, insanların kutsal kabul ettiği dağlar kurtarıcı imgesi olarak görülür ve “mitolojik anne” rolünü oynar. “Hatta bazı Türk halklarınca “ata kurtarıcı”, “koruyucu ruh”, “kahramanlık sembolü”, “Türk ırkının kurtarıcısı” ve “yol gösteren” olarak kabul edilen bozkurtun kendisi de “mitolojik anne veya vatan” anlamını ifade eden “dağ ruhu” kabul edilir.” (Kadimov, 2011, s. 31).

Nuh efsanesi bağlamında, bozkurt öyküsü Nahçıvan folklorunda şöyle anlatılır: “Tufan sırasında Nuh’un torunu (Yafes’in oğlu Türk) bir bozkurdun suda yüzecek gemiye doğru geldiğini görür ve sevinir. Bu kurdun ancak suyun sığ yerinde gemiye çıkabileceğini bilir. Nitekim Türk, bozkurdu gözetler ve kurdun suyun sığ yerinden karaya çıktığını görür. Böylece Türk, bozkurdun yardımıyla yolu bulur ve gemideki kavmini sudan kurtararak, Ordubad’ın Nesirvaz köyü yakınlarındaki “Gemi Kaya” denilen yerde, “Kapıcık” zirvesinde karaya ayak basar.”

Görüldüğü gibi, bu mitolojik öyküde bozkurt halkın kurtarıcı imgesi ve onqondur, çünkü o, Nuh'un halkını korumuştur. Bu öykü ile halk bilimi kanıtıyor ki doğa kültürüne giren hayvanlardan biri olan bozkurt, insanın dostu, koruyucusu ve kurtarıcısıdır.

Doğa kültürünün bir ögesi olan rüzgar doğal çevre için gereklidir. Doğal ortamın hava kirliliğinden temizlenmesi rüzgara veya yele bağlıdır. Bu özelliğın yanısıra, rüzgar veya yel insanın geçimi için önem taşır. Ekinlerin biçilmesinden sonra buğdayın samandan ayrılması için, insanlar rüzgarı ve yeli gündelik hayatta kullanmışlardır. Harman zamanı buğday veya arpa rüzgara karşı savrulur, rüzgar samanı alır götürür ve arpa-buğday bu şekilde samandan ayrılmış olur.

Nahçıvan folklorunda ekin hasadından sonra arpa, buğdayın rüzgar aracılığıyla samandan temizlenmesi için Yel Baba'nın çağrılmasına ilişkin şöyle bir türkü vardır:

Ay yel Baba yel Baba,
Kurban sana gel Baba.
Tahılımız yerde kaldı,
Yakamız elde kaldı.
Ay yel Baba yel Baba,
Kurban sana gel Baba.

(Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan folkloru, 2011, cilt 2, s.65).

İnsanlar sıcak yaz günlerinde doğal çevrenin serinlemesi için de rüzgara yapılan çağrı türküsünü kullanmışlardır.

Haydar gel sen haya gel,
Sıcak kızgın yaya gel.
Serin çınar altında,
Köyümüze düğüne gel.

(Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan Folkloru, 1994, s. 16).

Rüzgara ve yele olan bu çağrı türküsünde görüldüğü gibi, esen rüzgar, sıcak kızgın yaz aylarında doğayı serinletir, doğal yaşamı canlandırır. Şöyle anlaşılıyor ki, doğaya ilişkin bu türkülerde insanın temel amacı, doğanın güçlerini etkilemek, onları kendi etkisi altına alarak sıcak doğal çevreye serinlik kazandırmak olmuştur.

Nahçıvan folklorunda ekoloji eğitimin temel sorunlarından biri de doğal çevreyi kendi istek ve arzularına yönlendirmek ve yaşam biçimini daha iyi duruma getirmektir. Bu amaçla halk bilgeleri çeşitli törenler düzenlemişler ve türküler yakmışlardır. "Hızır Nebi" töreni bu amaçla yapılmıştır.

Filologiya bilimler doktoru, professor Asker Kadimov Nahçıvan'da yapılan "Hızır Nabi" töreninin mitoloji kaynaklarını araştırmış, bu törenin ilkbaharın ge-

lişi ile alakasını açıklamıştır. (Kadimov, 2011, s. 27). Araştırmadan belli oluyor ki “Hızır Nabi” töreni insanların doğayı etkilemek, onu kendi isteklerine uygunlaştırmak ve ilkbahar günlerine kovuşmak amacıyla yaratılmıştır.

Eski törelerden olan “Hızır Nebi” töreni, kış mevsiminin sona yaklaştığı 26 Ocak ile 10 Şubat arasında yapılır. İnsanlar kışın soğuk çevresel etkilerden kurtulmak ve ilkbahar mevsiminin doğal ortamına kavuşmak için “Hızır (Hızır)” adlı efsanevi bir kişi yaratmışlardır. “Hızır” adı, “hız” ve “er” sözcüklerinden oluşturulmuş birleşik bir sözcüktür. “Hız,” sıcak ile ilgili olup, “köz” ve “od” (ateş) anlamındadır. Halk arasında şöyle bir deyim vardır: “Ocağın közü, ateşi düştü.” “Er” sözcüğü ise, yiğit ve kahraman anlamındadır. Dolayısıyla, “Hızır” adının anlamı, “ateş getiren er, yiğit” demektir. “Hızır” sözcüğü, eski Mecusilik dininde de vardır çünkü eski insanların dinsel ve mitolojik inanışına göre Hızır, güneş ve iyilikler tanrısı olan Ahuramezdan’ın dergahına gidip oradan ateş getirir, insanları ilkbahar mevsimine kavuşturur ve doğal çevreyi kışın soğuklarından kurtarıp ısıtır. Bu Nahçıvan halk töreni eski Yunan mitolojisindeki Prometeyin Zevsin dergahından atış getirmesi öyküsünü çağrıştırmaktadır. Eski insanlar, sıcak bir doğal çevreye kavuşmak için şöyle bir tören türküsü oluşturmuşlardır:

Hızıra Hızır derler,
Hızıra kandil koyarlar.
Ben Hızırın nesiyim?
Ayağının nalıyım,
Başının torbasıyım.
Hızır battı çamura,
Çıkardılar hayınan,
Tek böyle huyunan.
Kara tavuğun kanadı,
Kim vurdu, kim sanadı?
Mahallenizden geçince,
Köpekler bizi taladı, hay taladı.
Hanım ayağa dursana,
Yük dibine varsana,
Boş tabağı doldursana,
Hızır’ı yola salsana. (Kadimov, 2011, s. 30)

Bu tören türküsünde de yer alan “Hızır’a kandil koyarlar” ifadesi, ateş ve sıcak doğal çevre düşüncesi ile ilgilidir. “Hızır battı çamura” ifadesi ise, sıcak doğal çevre kavramı ile ilgilidir. Şöyle ki, ilkbahar gelir, kar erir, yerde çamur olur, Hızır ateş getirmeye giderken çamura batar ve insanlar onu “hay huy”la çamurdan çıkarıp Ahuramezdan’ın dergahından ateş getirmeye gönderir. Türküde ifade edilen “Mahallenizden geçince, köpekler bizi taladı, hay taladı” ifadesi de ilkbahar mevsiminin geldiğini işaret etmektedir, yani hayvanlar (köpekler) kış mevsiminden kurtularak ilkbahar mevsimine kavuştu.

Yağmur ve suya ilişkin olarak kuraklık, çevresel etki ve suyun ekonomik hayat için önemi bakımından, yağmurun yağmasına yönelik halk arasında “Çömçe Hatun” adlı tören türküsü oluşturulmuştur. Bu törende temel amaç Tanrıdan yağmur, koyunlar için ot, kuzular için süt, ağaçlar için bereket, çiçeklerle bezenmiş ve bereketli otlaklar istemek ve böylece doğal çevreyi güzelleştirmektir.

Bu amaçla, “çocuklar bir araya toplanır, birbirlerine yapışırlar, güya ki kuzudurlar. İlkbahar kurak geçince tahta kepçe yaparlar, üzerine kara salarlar ve tek tek kapılara vururlar. Kim kapıya çıkarsa, ondan pay isteyip şu türküyü okurlar ve sonra da kuzu gibi meleşirler:

Çömçe Hatun ne ister?
Tanrıdan bol su ister.
Ağaçlara bereket,
Çobana kuzu ister me me me.”

(Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan Folkloru, 1994, s. 23).

Bu tören türküsünde doğa ve ağaç sevgisine ilişkin daha güçlü bir duygu ifadesi vardır, doğal çevreye yeşillik ve güzellik veren ve havayı karbon gazından temizleyen ağaçları bereketli görmek isteği, bu türküde belirtilen ekolojik eğitimin özüdür.

Doğal su ve yağmurla, doğadaki kuraklığı gidererek doğal çevreyi canlandırma isteği “Yağ Yağışım” adlı tören türküsünde de şöyle ifade edilmiştir:

“Yağmur yağmadığı zaman, çamuru yoğurup tandır yaparlar. Çamur iyice kuruyunca, onu suya daldırıp şu türküyü okurlar:

Ay can ay can toprağım,
Ateşte az yan, toprağım.
Şimdi yağmur yağacak,
Sen de ıslan, toprağım.

Yandı toprak kupkuru,
Suya saldım dupduru,
Yağ yağışım, çoklu yağ,
Çöllere oldu kupkuru.

Toprak, kuruttum seni,
Birden unuttum seni,
Gördüm yağmur yağmıyor,
Sık suya attım seni.

(Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan Folkloru, 1994, s. 25).

Bu tören türküsünde doğal çevrenin düzenlenmesi ve güzelleştirilmesine karşın, ihmal ve umursamazlık duygusunun olumsuzluğu vurgulanmaktadır. Bu türküdeki “Toprak unuttum seni”, “birden unuttum seni” ifadesiyle, halk bilge-

leri toprağı susuz bırakmanın, doğal çevreyle ilgilenmeyip onu ihmal etmenin ve onun güzelliğini bozmanın yanlış olduğunu, gençliğe ekolojik bir ders olarak vermek istemişlerdir.

Buraya kadar örneklere dayalı olarak ifade edilen ve tartışılan düşünceler ışığında, sonuç olarak belirtmek gerekir ki Nahçıvan folklorunda ekolojik eğitim konusu o kadar geniştir ki ayrıca bu konuda bir kitap yazılabilir.

Nahçıvan folklorunda doğal çevrenin korunması düşüncesinin yaygınlaştırılması, halk eğitiminde çok önemli bir konudur ve çevre eğitiminin temel içeriğini oluşturur. Azerbaycan folklorunun bir dalı olan Nahçıvan folkloru ekolojik eğitim için önemli kaynaktır. Halk inançlarında, atasözleri ve masalarda, efsane ve mitoloji öykülerde, mevsim ve merasim türkülerinde, halk törenlerinde çevrenin, bitkiler ve hayvanlar aleminin korunması ile ilgili gerekli ekolojik eğitim konuları vardır. Bu ekoloji eğitimini genç kuşaklara kazandırmak gereklidir.

Ekolojik zenginliğin gençler ve gelecek kuşaklara bırakılması için Birleşmiş Milletlerde alınan kararların tüm dünya ülkelerinde hayata geçirilmesi, bundan başka bu kararların ülkemizde onaylanmasıyla halkın bilinçlenmesi ve bu meselelerin tüm okullarda en önemli ders olarak işlenmesi hem ülkemiz, hem de tüm dünya için önemlidir.

KAYNAKLAR

- Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan Folkloru* (1994). Azerbaycan Milli İmler Akademisi, Bakü: Sabah Yayınevi.
- Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan folkloru*. (2010). (cilt 1). Azerbaycan Milli İmler Akademisi, Nahçıvan Bölümü, Nahçıvan: Ececi Yayınevi.
- Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan folkloru*. (2011). (cilt 2). Azerbaycan Milli İmler Akademisi, Nahçıvan Bölümü, Nahçıvan: Ececi Yayınevi.
- Azerbaycan folkloru antolojisi: Nahçıvan folkloru*. (2012). (cilt 3). Azerbaycan Milli İmler Akademisi, Nahçıvan Bölümü, Nahçıvan: Ececi Yayınevi.
- Abdullayeva, N. & Zerbiyev A. (1991). Çocukların ekolojik eğitimi. Bakü: Maarif Yayınevi.
- Aliyeva, F. (2002) Çevresel Kültür Sisteminde Çevresel Bilgi ve Çevresel Bilincin Yeri ve Rolü. Yayınlanmamış felsefe bilim doktora tezi. Bakü, Azerbaycan Milli İmler Akademisi, Felsefe ve Hukuk Enstitüsü.
- Azerbaycan Cumhuriyetinde ekolojik ortamın iyileştirilmesiyle bağlı 2006-2010. yıllar için kompleks çalışmalar tasarısı” (2006, 29 Eylül). Azerbaycan Cumhurbaşkanı Serencamı. Bakü: Azerbaycan gazetesi.
- Bağurov, A., Bağirova, K., & Mammadov, B. (Derleyenler). (2005). *Nahçıvan'ın hikmet hazinesinden*. Bakü: Nurlan Yayınevi.
- Esedova, N. (2002). *İnsan ekolojisi ve insan psikolojisi: etkileşimin dinamikleri*. Yayınlanmamış felsefe bilim doktora tezi. Bakü, Bakü Devlet Üniversitesi.
- “Halkın ekolojiyi öğrenmesi ve bilgilendirilmesi hakkında” (2003, 29 Ocak). Azerbaycan Cumhurbaşkanı Fermanı. Bakü: Azerbaycan gazetesi.
- Hesenov, A. & Ağayev, E. (2011). *Pedagogika (ders kitabı)*. Bakü: Nasır Yayınevi.
- Hesenli, O. (2007). Öğrencilerin ekolojik terbiyesi. Bakü: Mütercim Yayınevi.
- Kadimov, A. (2011). *XIX.-XX. Yüzyıl Azerbaycan edebiyatı ve Azerbaycan çocuk edebiyatı fenlerinden bazı konuların öğretimine dair bilimsel-metodik tavsiye ve ipuçları (ders malzemesi)*. Bakü: Azerbaycan Devlet Pedagojik Üniversitesi Yayını.

- Kadimov, A. (2011). *Sümerlerin "Gulgamiş" destanı ve Azerbaycan Türklerinin folkloru. (ders malzemesi)*. Bakú: Azerbaycan Devlet Pedagojik Üniversitesi Yayını.
- Kamiloglu, Q. (2001). *Haydar Aliyev idealligi*. Bakú: Nurlan Yayınevi.
- Mammadov, İ. (1997). *Öğrencilerin çevresel eğitiminin biçim ve yöntemleri (VI.-IX. Sınıflarda Coğrafya ve biyolojiya fenlerinin materyalleri esasında)*. Yayınlanmamış Pedagojik Bilim Doktora tezi, Bakú, Azerbaycan İlmî Araştırma Pedagojik İlmiler Enstitüsü.
- Sadiqov, F., Aliyeva, Ç., & Abbasov, M. (2007). *Ekolojik terbiyenin etnopedagojik esasları*. Bakú: Nurlan Yayınevi.

Extended Abstract

The main aim of this research is to reveal ecological - educational problems in the Azerbaijan folklore referring to different genres of the Nakhchivan folklore, to analyze and value them from scientific and pedagogical points of view, and to foster them to younger generation.

For this purpose the political documents in the state level are taken as a basis like UN international document "Universal strategy of protecting the environment" which reflect joint activities of world countries related to the improvement of ecological condition on the planet, "Plans for complex measures for the years of 2006-2011 on the improvement of ecological environment in the Azerbaijan Republic" confirmed by the Azerbaijan President İlham Aliyev, on September 28, 2006, the historical decree "On ecological education and enlightenment of population" by I. Aliyev, the president of the Azerbaijan Republic on January 27, 2003 and ecological issues arising from these documents are studied and valued.

The main genres of the Nakhchivan folklore like folk beliefs, proverbs, sayings, legends, ceremonial and seasonal songs, different sayings related to the protection of animal kingdom and birds' world have also been studied and valued from the ecological-educational point of view.

The author also studies and values the educational analysis of folk beliefs related to protection of water which is very important for ecological environment. Moreover, folk sayings, folk poems of different plots on birds' world that makes the ecological environment beautiful have also been studied.

The article also highlights folk stories on the birds like swallow, stork from the ecological-educational point of view.

The analysis of folk beliefs and stories, legends of different plots on the importance of protecting the cult of greenness, plants and trees were also the subject of this investigation and it was noted that they were connected with the old Greek myth. In the research a special attention was paid to nature and human cults and the problem of unity of human and ecological-spiritual education were parallelly analysed and valued. For this purpose, folk legends and beliefs of different plots in the Nakhchivan folklore connected with the idealized and divinified trees were also analyzed. The folk legends and myths like "The Lonely tree", "Let always be you" play a great role in the reseach. As a result of ecological and etnopedagogical analysis of the problem of human and nature cult, especially unity of fruitful trees and human in folk beliefs like mourning of trees for their owners, drying of trees after their owners' death, their quarrel, owners' care for trees also hold a special place in the investigation.

The article also studies the folklore materials which reflect the necessity of people's protection of nature and ecological environment. It also gives ethnopedagogical analysis of issues like the role of some plants like rue in the protection of people from badness and evil eyes. For this purpose, Nakhchivan folk materials - folk poems on the rue and other plants were collected and ethnopedagogically valued.

In the investigation a special place was given to ecological-ethnopedagogical analysis of folklore materials, especially folk beliefs which reflect the thought of struggle against those who sanctify, cut down and destroy them in the ecological environment.

Ecological-educational problems related to protection of animal world in the ecological environment have also been separately studied.

The article reveals the importance of folk sayings on the protection of gazelle, wolf and other animals in the ecological training.

The article analyses people's legend and stories of different plots related to the protection of snakes in the ecological environment. It has been noted that the snake venom is of great medical importance. Folk legends such as "Snake legend", "Snake healing" hold a significant place in the research.

In the research a special place was also given to the appreciation of the totem 'grey wolf' from the ecological-educational point of view as "Rescuer of Turkish tribe". For this purpose folk tales about Noah's storm in the Nakhchivan folklore have widely been analysed. It was also mentioned that during the storm Noah's grandson Turk was saved with the guidance of the grey wolf and since then the grey wolf has been sanctified and accepted as a totem.

The investigation also studies the importance of the wind and breeze in the purification of ecological environment, the issues of people's use of the wind in their economical life, need for cool places to protect themselves from heat on hot summer days and the composing of folk ceremonial song "Yel baba" (Wind Grandfather) are valued and its role has been revealed in the ecological education. In this research it was also noted that the ceremonial and seasonal songs are of great importance in the training of ecological education. For this purpose, the ceremony held from January 26th till February 10th known as "Xidir Nabi" was involved into the investigation and the connection of the ceremonial song with the ecological environment was explained. It was concluded that the words like "Xıdır" and "Xızı" (xız-fire, r-hero) were considered to mean "a hero who brings fire". This mythic folk hero goes to God of Sun and Good Ahuramazdan (Majusilik-in Fireworship religion) and brings fire to help people live frosty weather safe and sound and get them have hot ecological environment. In the interpretation of these issues Khızır Nabi has also been connected with the old Greek myth as well as Promotey's bringing fire to Zeus. In the research the ceremonial song "Çömçxatun" (Chomchakhatun) which is held to supply ecological environment with water and its role in the ecological education have also been touched upon.

In the research the ceremonial song "Çömçxatun" (Chomchakhatun) which is held to provide the ecological environment with water and its role in the ecological education have also been investigated.